

doi:10.15421/171682

УДК 329.281:329.12

Внутрішньопартійна демократія як чинник консолідації перехідного суспільства

О.А. ТУПИЦЯ

Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара,
Дніпро, Україна

Авторське резюме

У статті вивчено внутрішньопартійну демократію як явище перетворення суспільного середовища трансформаційної політичної системи та чинник. Надано увагу статусу політичних партій, у процесах залучення громадян до політичної участі на основі самоорганізації. Розглянуто консолідацію громадянського суспільства на основі зростання впливу процедур внутрішньопартійної демократії. Визначено значення соціального запиту для розбудови практик внутрішньопартійної демократії. Метою статті є встановлення значення внутрішньопартійної демократії як чинника консолідації суспільства у перехідних країнах. З'ясовано специфіку розподілу членів партії на найвище керівництво, середню функціональну ланку та рядових членів. Встановлено організаційні засади внутрішньопартійної демократії як розгалуженої і системної організації. Охарактеризовано закономірності зацікавленості партій у широкій співпраці з організаціями, близькими за світоглядними уявленнями та ідейними переконаннями. Виявлено особливості взаємовпливу громадських інституцій та процесів партійної структуризації у перехідних країнах. Оцінено значення процесу прозорого прийняття внутрішньопартійних рішень. Приділено увагу просуванню внутрішньопартійних лідерів. Проаналізовано причини збільшення довіри політичним силам на основі розширення практик внутрішньопартійної демократії.

Ключові слова: партиципаторна демократія; перехідне суспільство; партійне керівництво; правляча партія; громадські рухи; політична консолідація

Internal party democracy as a factor of transitional society consolidation

O.L. TUPITZYA

Oles Gonchar Dnipropetrovsk national university, Dnipro, Ukraine

Abstract

In contemporary Ukraine political parties are strongly fragmenting the political spectrum, preventing the providing of significant opportunities to consolidate electoral groups of citizens, to promote conscious and rational political participation. The transition period has created conditions for the emergence of so-called party projects and parties that are targeted on a specific person. Formal conditions for the party structures functioning allow them to exist even in the absence of formal membership and, comparatively, low public awareness of their activities. The way of citizens' involving as conscious actors of the political process to the party life is intra-party democracy, which can become the basis for significant major democratic debate on ideological issues and on the development of the country.

However, in transition countries membership in the ruling party is a sign of the influence of social circumstances, patron-client dependance, factors of group, clan, political choice, and so on. Hence, there is a need to study the basic principles of intra-party democracy in a rapidly changing situation of democratic transition.

Moreover, indications of the political parties projects in Central and Eastern Europe transition countries and former Soviet states, are relative closeness of the party leadership, lack of convergence between the formal and organizational principles of the party and the true meaning of specific policy actions of the party leaders and their functionaries.

Transformation in the countries of stable democracy showed that the level of intra-party democracy was the basic statutory condition and political parties functioning. In conditions of intra-party competition, this factor is important because of political forces competition which promotes openness to intra-party processes, which encourages citizens to political participation. An example of the UK shows that all party-organizational processes are transparent, which has the reflection even at the appointment of senior party leadership and political parties' participation in the appointment of government.

In contemporary Ukraine party organizations responsibility and their value is only beginning to move away from purely formal, documented provision. The extremely important role in this context, should play a civil society. It can extend its sphere of control outside of state government and local government. This area should be extended on intra-party solutions.

The possibility of intra-party democracy appearance as a sustainable and well played phenomena can only be based on the formation of political parties as a competitive and dynamic structures that have a high degree of inter-

© О. Л. Тулиця, 2016

nal relationships and a clear understanding of a common goal that is shared by both the governing parties and the basis of parties and ordinary party members. Distribution of party members in top management, middle functional rank and ordinary members is an obvious consequence of the organizational functioning of any extensive and systematic organization.

Keywords: participation democracy; transitional society; party leadership; ruling party; civil movements; political consolidation

Внутрипартийная демократия как фактор консолидации переходного общества

О.А. ТУПИЦА

Днепропетровский национальный университет им. О. Гончара, Днепр, Украина

Авторское резюме

В статье изучено внутрипартийную демократию как явление преобразования общественной среды трансформационной политической системы и фактор. Предоставлено внимание статуса политических партий в процессах привлечения граждан к политическому участию на основе самоорганизации. Рассмотрена консолидация гражданского общества на основе роста влияния процедур внутренне-партийной демократии. Определено значение социального запроса для развития практик внутрипартийной демократии. Целью статьи является установление значения внутрипартийной демократии как фактора консолидации общества в переходных странах. Выявлено специфику распределения членов партии на высшее руководство, среднее функциональное звено и рядовых членов. Установлено организационные основы внутрипартийной демократии как разветвленной и системной организации. Охарактеризованы закономерности заинтересованности партий в широком сотрудничестве с организациями, близкими по мировоззренческим представлениям и идейным убеждениям. Выявлены особенности взаимовлияния общественных институтов и процессов партийной структуризации в переходных странах. Оценено значение процесса прозрачного принятия внутрипартийных решений. Уделено внимание продвижению внутрипартийных лидеров. Проанализированы причины увеличения доверия политическим силам на основе расширения практик внутрипартийной демократии.

Ключевые слова: партиципаторная демократия; переходное общество; партийное руководство; правящая партия; общественные движения; политическая консолидация

Постановка проблеми. На сучасному етапі поділ демократичних політичних систем за рівнем політичної участі і значенням політичних процесів набуває все більшої актуальності у контексті демократичних транзитів. Електоральна демократія набуває первинних етапів реформування політичної системи, вільні й конкурентні вибори є основою ідентифікації тієї чи іншої країни як демократичної або недемократичної. Водночас для тих країн, які тривалий час перебувають на шляху переходу до демократичних норм політичного співіснування, набуває актуальності наступний етап – етап перетворення електоральної демократії на партиципаторну. У цьому процесі одну з провідних ролей відіграють політичні партії, які можуть бути потужним чинником залучення громадян до політичної участі на самоорганізованій та добровільній основі. Одночасно партії можуть формувати середовище маніпуляцій, яке лише дезорієнтує електоральний вибір. Це залишає політичну систему на рівні розвитку зародкової демократії. Як показали приклади в сучасному світі, електоральна демократія не є стійкою, і може у короткий термін перетворитися на авторитарну політичну систему (приклад Росії), набути рис невдалої державності (приклад Лівії). В обох випадках відбувається дезінтеграція і занепад громадянського суспільства. В сучасній Україні політичні партії дуже сильно

фрагментують політичний спектр, що не дає можливості консолідувати однорідні електоральні групи громадян, сприяти свідомій та раціональній політичній участі. Перехідний період створив умови для виникнення так званих партій-проектів та партій, які орієнтовані на певну особистість. Формальні умови функціонування партійних структур дозволяють їм існувати навіть за відсутності реального членства та порівняно слабкої інформованості громадян щодо їх діяльності. Шляхом залучення громадян як свідомих чинників політичного процесу до партійного життя є внутрішньопартійна демократія, яка може стати основою для значних демократичних дискусій щодо ідеологічних питань, а також щодо розвитку країни в цілому.

Особливість внутрішньопартійної демократії як дослідного об'єкта політичної науки полягає в тому, що цей феномен тривалий час мав периферійний статус. У сталих демократіях партії апriori мають значну свободу волевиявлення та вираження позицій членів, оскільки норми захисту прав людини визначають і добровільність їх партійної належності й електорального вибору. Натомість у перехідних країнах членство у правлячих партіях є ознакою впливу соціальних обставин, патрон-клієнтальної залежності, чинників групового, кланового, політичного вибору тощо. Звідси існує потреба вивчити основні засади внутрішньопартійної

демократії в умовах мінливої ситуації під час демократичного транзиту. Ознакою політичних партій-проектів перехідного періоду в країнах Центральної та Східної Європи і пострадянських державах є відносна закритість діяльності партійного керівництва, відсутність збігу між формально-організаційними засадами партійної діяльності та реальним змістом конкретних політичних дій керівників партій та їх функціонерів.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему внутрішньо-партійної демократії досліджували такі вчені, як Т. Астахова – вивчає конституційно-правовий аспект місця і ролі політичних партій в системі інститутів громадянського суспільства [1], Ю.Симонян аналізує парадоксальність явища «піратських партій» [8], Д.Узун дослідила методiku розрахунку оптимального розміру партії в контексті маркетингового розуміння товару [10], Є. Мануйлов вивчає право громадян на свободу об'єднання в політичні партії [5], О.Стойко досліджує консервативні партії Східної Європи [9], В.Кафарський аналізує взаємодію політичних партій та груп тиску [3], український фахівець І.Гладуняк розробляє проблему політичних партій в процесі державного управління [2]. Поряд з цим, феномен внутрішньопартійної демократії потребує подальшої розробки у вітчизняній політичній науці.

Мета дослідження. Метою статті є встановлення значення внутрішньопартійної демократії як чинника консолідації суспільства у перехідних країнах.

Виклад основного матеріалу. Найбільш наочною ознакою прозорості внутрішньопартійної політики є наявність стійкого та прозорого партійного політичного лідерства. Якщо лідер партії є харизматичною особистістю і його біографія свідчить про прозоре проходження всіх етапів партійної кар'єри, то можна з упевненістю вести мову про здорові засади внутрішньопартійної конкуренції та свободу вибору членів партії. Для багатьох пострадянських країн реальність інша. Непоодинокі випадки, коли лідерами партій стають або члени державної бюрократичної системи, або великі бізнесмени, або люди, які мінімально задовольняють параметри юридичної реєстрації політичних сил.

Для сучасної України характерною є ситуація, коли члени партій і їх керівництво у деяких випадках перебувають у відносинах лояльності до основного інвестора, який розвиває ту чи іншу політичну партію-проект. Отже, про самостійність вибору партійних ідеологічних засад та у поглядах на розвиток суспільства і способу реалізації партійної програми у згаданих випадках не йдеться. Перетворення в країнах сталої демократії у ХХ столітті засвідчили, що рівень внутрішньопартійної демократії став базовою умовою функціонування партій. За наявності внутрішньопартійної конкуренції цей чинник є важливим, оскільки змагання полі-

тичних сил стимулюють відкритість внутрішньопартійних процесів. Це сприяє залученню громадян до політичної участі. Приклад Великобританії свідчить про те, що більшість партійно-організаційних процесів є прозорими. Це відбувається, навіть, на рівні призначення вищого партійного керівництва і участі політичних партій у призначенні уряду. Як зауважує Ірина Павленко, «можливим варіантом розвитку політичної партії є конструкція, притаманна Консервативній партії Великобританії, яка складається з кількох частин. Ключову позицію в ній посідає лідер партії, який обирається всіма членами парламенту від Консервативної партії. Якщо партія при владі – він стає прем'єр-міністром, якщо ні – лідером опозиції» [6].

Реалії перехідних країн свідчать, що консолідація громадянського суспільства на основі зростання внутрішньопартійної демократії визначається як відповідь на своєрідний соціальний запит. Він стимулює громадян до прояву активної позиції щодо діяльності партійних діячів та використання свого права голосу відносно існуючих політичних сил. В умовах політичного плюралізму громадяни ставляться до внутрішньопартійної демократії як до способу контролю за використанням власних (політичних) інвестицій у вигляді електорального вибору і підтримки тих чи інших політичних акторів. У цілому внутрішньопартійна демократія може стати одним з основних чинників підвищення рівня політичної свідомості та маркером партиципарної демократії протягом кількох електоральних циклів. «Членам партії повинна надаватися можливість брати активну й широку участь у процесах прийняття важливих рішень у царині кадрових питань, матеріально-фінансового забезпечення та програмування. Це спосіб формування внутрішньопартійного консенсусу, який має реалізовуватися за принципом демократичного централізму (знизу вгору)», вважає І. Павленко [6].

В умовах парламентських демократій партії набувають визначальної ролі, яка, проте, у міжвиборчий період усувається з провідних місць політичної діяльності. Політичні партії несуть відповідальність за вироблення державної політики і реалізації курсу урядів, здійснення реформ, поточне управління державою. За таких обставин прийняття рішень всередині партій набуває вирішального значення. Від рівня їх якості залежить не лише повнота реалізації принципу демократичного представництва, але й життєво важливі аспекти функціонування суспільства, підтримання соціальної інфраструктури, тощо. В сучасній Україні відповідальність партійних організацій та їх значення лише починає відходити від суто формального, документального забезпечення. Надзвичайно важливу роль в цьому контексті має відіграти громадянське суспільство. Воно повинно

розширити сферу контролю за межі органів державного управління, місцевого самоврядування. Ця сфера відповідальності має бути поширена і на внутрішньопартійні рішення. Механізми та важелі внутрішньопартійної демократії можуть бути задіяні не лише за умови проактивної позиції громадського середовища, але й через зацікавленість самих партій. Вони прагнуть створити прозоре громадське середовище та стимулювати членів партії і активної організаційної діяльності за умови більш широкого залучення громадян та відкритого ухвалення організаційних рішень, вироблення програми та платформи тощо. У період демократичного транзиту найбільш ймовірною лінією поведінки партійного керівництва є вироблення ідеологічних засад партій на основі поєднання певних маніпулятивних аспектів і прагматичних інтересів громадян та конкретної ситуації у тому чи іншому суспільстві. У розвинених демократичних державах контроль за діяльністю фракції партії у парламенті забезпечується наданим партії мандатом довіри. Цей довід набуває для України додаткової ваги з огляду на імовірність повноцінного впровадження імперативного мандату та задіяння партійних структур у вирішенні питань щодо позбавлення народних депутатів їх статусу, стверджує Ірина Павленко [6]. Дослідниця вважає, що імперативний мандат стимулюватиме партії до власного більш швидкого ідеологічного оформлення; відповідального ставлення до написання та виконання своїх програм та зменшити використання популізму в політиці, як методу маніпуляції виборцями [6].

Можливість конституювання внутрішньопартійної демократії як стійкого та самовідтворюваного явища у трансформаційних державах можливе лише на основі формування партій як змагальних та динамічних структур, які мають високий ступінь внутрішнього взаємозв'язку та чіткого усвідомлення спільної мети, яка поділяється як керівними органами партій, так і основою складу партій – пересічними партійцями. Розподіл членів партії на найвище керівництво, середню функціональну ланку та рядових членів є очевидним наслідком організаційного функціонування будь-якої розгалуженої і системної організації. Водночас забезпечити відчуття внутрішньої єдності, є основою не удаваної, а справжньої внутрішньопартійної демократії, яка може стати зразком для свідомої політичної участі. На думку Ю. Шведа, «коли виходити з внутрішньопартійної демократичної моделі, орієнтованої виключно на партійну базу, то будь-яка реальна структура влади всередині партій, відповідно до норми самовизначення партійної бази, виявиться по суті недемократичною. При цьому аналіз спрямований здебільшого на модель поділу бази та керівництва, де поняття «керівництво» та «олігархія» стають синонімами, а в

центрі уваги перебуває тенденція до відокремлення та відчуження партійних еліт від бази» [11].

Партійність як чинник консолідації громадянського суспільства реалізується через позитивне ставлення громадян до політичних партій і позитивні результати реалізації партійної політики. Розвиток країн Скандинавії засвідчив, що соціал-демократичні переконання, поширені у суспільстві, стали основою для широкої соціал-партнерської співпраці. Такі країни як Швеція демонструють, що укладання соціально-економічних пактів є можливим у випадку, якщо більшість суспільства схильна до ухвалення рішень, спрямованих на забезпечення спільних правил гри і існують спільні уявлення щодо соціальної справедливості та засобів її забезпечення. Громадянська консолідація, яка має місце на локальному рівні, забезпечує важливість позитивного залучення громадян до політичних дій на основі їх власних уявлень і переконань, які пов'язані з їх соціальними пріоритетами. Саме на такій основі соціал-демократичні партії країн Скандинавії – Данії, Норвегії та Швеції – реалізують рекрутування нових членів за суттю партійно-рекрутаційної діяльності на локальному рівні, передусім, пов'язаної з особистісним впливом та соціальним капіталом, ніж ідеологічними настановами. Як вважає О. Рибій, «розвинена внутрішньопартійна демократія також передбачає: високий ступінь повноважень і самостійності обласних, районних чи місцевих партійних осередків, зокрема у процесі відбору кандидатів, наявність каналів систематичного інформування рядових членів про справи партії, налагоджений зворотній зв'язок між керівництвом партії та її членами, у тому числі проведення періодичних партійних зборів та обговорень тощо» [7].

У трансформаційних країнах шлях розвитку партій пов'язаний, передусім, з утвердженням владних угруповань. Для більшості країн світу партійна ідеологія є певним зовнішнім атрибутом, який притаманний респектабельній політичній організації. В країнах арабського Сходу правляча верхівка, віддаючи належне соціалістичним тенденціям у світі, нерідко заявляла про своє дотримання ідеалів соціалізму або навіть про побудову національної версії соціалістичного суспільства. Водночас руйнування єдності між соціальною реальністю та політичними гаслами визначило втрату довіри і підтримки населення, що й призвело до краху соціал-патерналістської моделі на арабському Сході у 2011 році. Соціальна солідарність як один з проявів консолідації громадянського суспільства, у трансформаційних країнах має прояв як на міжіндивідуальному, так і на загально-національному рівні. У період, коли формально інституційні механізми політич-

ного представництва не спрацьовують, а перед суспільством стають очевидними ізольованість влади та її зануреність у власні проблеми. Приклади оксамитових революцій в країнах Центральної і Східної Європи, а також кольорових революцій у країнах пострадянського простору, засвідчили, що імітація партійної системи і партійного плюралізму не може забезпечити соціальної солідарної підтримки діючої влади. За короткий період часу ця владна група або правляча партія, можуть бути позбавлені легітимності внаслідок протестних акцій. Як вважає О. Рибій, «процедури внутрішньопартійної демократії встановлюються кожною партією самостійно, записані в їхньому статуті або ж функціонують неформально. Зазвичай демократичні держави не втручаються у внутрішні справи партій, щоб не порушити свої потужні ліберальні традиції (Великобританія, США, Австралія), однак все ж таки у деяких країнах внутрішнє функціонування партій частково регулюється законодавством (Німеччина, Іспанія, Венесуела, Португалія)» [7]. Соціал-популістське підґрунтя насильницької або авторитарної консолідації суспільства втрачає свою опору на маси внаслідок кризових явищ в економіці, дії зовнішніх чинників тощо. Ті питання, які вирішувалися у межах стихійних «пактів про ненапад» між політичними силами або в межах загального визнання і революційної легітимності діючої влади, з утратою довіри громадськості визначають швидку дисфункцію каналів зв'язку між владою і населенням. Занепад правлячої групи у трансформаційному суспільстві проявляється як втрата балансу між загальносуспільними цілями, які визнаються у громадянському суспільстві і внутрішніми потребами владної групи у самозбереженні і визнанні. Якщо протягом періоду перебування при владі правляча партія не спромоглася розбудувати дієву партійну структуру, в якій симпатички співпрацюють не на основі патрон-клієнталістських відносин, або винагороди, а на основі визнання істинною певної ідейної платформи, то така правляча група позбавлена політичного майбутнього. Згідно з позицією О. Рибій, «правове регулювання може включати в себе правила відбору кандидатів на виборні посади, внутрішні вибори на керівні партійні посади, або питання представництва жінок (Бельгія, Франція, Венесуела) та меншин у керівництві партії» [7].

Політичні партії постсоціалістичних країн проявили достатню ідейну стійкість і продемонстрували, що певна інерція суспільної свідомості може бути основою для політичного відродження партій-спадкоємців комуністичних партій реального соціалізму. Водночас попри спроби реваншу з боку таких партій, як це мало місце у 1990 – 2000 роках у Болгарії і Угорщині, партії-спадкоємці заміняються більш радикальними правими політичними силами. Прикладом є націоналістична політич-

на партія Фідес, лідером якої є Віктор Орбан. На думку О. Рибій, «законодавче регулювання внутрішньопартійних процедур може бути неефективним у разі низької демократичної культури в країні. Так, у Нігерії в Конституції записаний обов'язок проводити вибори партійних лідерів, однак це правило найчастіше ігнорується, залишаючи при партійній владі незмінних «хрещених батьків» [7].

Отже, консолідація громадянського суспільства на ґрунті певної ідейної системи у перекладі на суспільстві є можливою. Поряд із цим, ідейні платформи соціал-демократії і соціалізму можуть лише на нетривалий час здобути перевагу на основі соціально-протестних хвиль. На наступному електоральному циклі набувають переваги більш радикальна версія соціального популізму, яка може бути пов'язана з партіями іншої частини ідеологічного спектра. Такі процеси мали місце в Румунії і Молдові, в яких спроби лівого прокомуністичного реваншу були зупинені проєвропейськими політичними силами. У випадку України можна зазначити, що в умовах ерозії природних громадянських зв'язків ідеологією правлячої до 2013 року Партії Регіонів була обрана саме патрон-клієнтарна схема відносин, що позбавляло самоорганізовану громадянську активність будь-якої мети. Це також призвело до несприйняття партії в суспільстві, незважаючи на її значні ресурси і фактичне злиття з управлінськими структурами. На думку О. Рибій, «найбільш поширеним державним регулюванням демократії в партіях є гендерні квоти, коли законодавством визначається мінімальний відсоток жінок-кандидатів, яких має висунути партія на виборах. Наприклад, в Україні така норма теж присутня (ст.8.10 Закону «Про політичні партії»): «Статут політичної партії має містити: ...розмір квот, що визначає мінімальний рівень представництва жінок і чоловіків у виборчому списку кандидатів у народні депутати України від партії у загальнодержавному окрузі і має становити не менше 30 відсотків загальної кількості кандидатів у виборчому списку» [7].

Найбільш складним аспектом, який розглядається в рамках вивчення теми внутрішньопартійної демократії, є зв'язок між формальними засадами функціонування політичних партій і реальними мотивами ухвалення політичних рішень. Оскільки в більшості перехідних держав політичні партії в тій чи іншій мірі виступають компонентами політичної системи, то й діяльність політичних сил може бути підпорядкована не лише заявленим програмним та ідейним аспектам, але й власним цілям партійних лідерів. Останні можуть не збігатися з цілями і мотиваціями діяльності рядових членів політичних партій. Ця проблема розглядалася ще Р. Міхельсом у контексті олігархізації масових політичних партій. На сучасному етапі масовість партій поступово згортається, що

спричиняє значну автономію діяльності правлячих політичних груп. В ситуації сучасної України подібна розбіжність виникає на основі контактів партійного керівництва і політичних інвесторів, які забезпечують фінансування діяльності конкретних партій і висувують вимоги щодо їх цілей і завдань у конкретному політичному ландшафті. Як зауважує А.Кройтор «...однією із головних небезпек у діяльності політичних партій виступає їх перетворення на інструмент реалізації інтересів порівняно невеликого кола осіб, що здійснюють безпосереднє партійне керівництво – партійної еліти. У такому випадку пересічні члени партій фактично позбавляються впливу на прийняття партійних рішень, реалізацію партійної програми та політики, процедуру висування кандидатів у депутати різних рівнів та ін.» [4].

Взаємодія керівництва політичних партій і членів партійних організацій є одним з проблемних аспектів, які потребують з'ясування на основі виявлення потреб і мотивацій діяльності партійного керівництва за формальними документальними свідченнями. Крім олігархізації політичного керівництва, партійна верхівка може вдаватися до закулісних домовленостей, (навіть з прямими опонентами політичних сил) у конкретних політичних ситуаціях. У таких умовах виникає різке протиставлення між інтересами партій і політичних лідерів відповідно до кон'юнктурних мотивів діяльності. Вирішення питання прозорості дій партійного керівництва залежить від послідовності й ініціативності позицій рядових функціонерів і організацій середньої ланки (регіональних структур). Тому послідовність позицій політичних партій в межах парламентської республіки і коаліційних урядів є надзвичайно важливою для стабілізації політичного становища. Як стверджує А. Кройтор, «в умовах перехідного періоду на рівень демократії у державі впливає не лише політичний плюралізм та свобода слова, а й розвиток механізмів внутрішньопартійної демократії. Саме тому в сучасній політичній науці набуває актуальності дослідження функцій та ролі політичних партій в умовах становлення демократії, аналіз системи внутрішньопартійних відносин між керівництвом партії та її рядовими членами» [4].

В рамках аналізу внутрішньопартійної демократії потрібно враховувати, що партійне керівництво не є суто бюрократичною ланкою, яке здійснює управлінські завдання. Партійні керманічі належать до числа політичної еліти тієї чи іншої країни, що зумовлює їх контакти з широким колом політичних діячів та інституцій. В рамках співпраці з неурядовими організаціями політичні лідери мають персональні контакти з великою кількістю громадських утворень різного ідеологічного спрямування, що може

розширювати число партійних симпатиків або створювати позитивне середовище для функціонування партій. Ця діяльність неповною мірою спирається на статутні положення та ідеологічні настанови. Як зауважує А. Кройтор, «партійні еліти у сучасному політичному процесі виконують посередницькі функції між владою та партійною організацією, виступають джерелом та ініціатором формування партійного курсу та партійної політики, формують громадську думку та політичну волю прихильників партії та електорату в цілому, визначають тип партійної організації та основні параметри внутрішньопартійної взаємодії» [4].

Таким чином, сучасні політичні партії як у стабільних демократіях, так і перехідних державах функціонують в рамках архаїчних ідейних настанов та відповідно до прагматичних вимог конкретної політичної ситуації. Громадське середовище діяльності політичних партій є вкрай різноманітним. Партії зацікавлені в якомога ширшому налагодженні співпраці з організаціями, близькими за світоглядними уявленнями та ідейними переконаннями. Однак, зародковість громадських інституцій у перехідних країнах не дає змоги для повноцінної партійної структуризації громадських об'єднань. Ця структуризація має місце у стабільних суспільствах, таких як, наприклад, Сполучені Штати. У цій державі природними союзниками політичних партій стають близькі неурядові структури. Для республіканців такими природними союзниками є асоціації, які відстоюють право використання громадянами вогнепальної зброї. Для демократів природними союзниками завжди виступали профспілки. Очевидно, кроком вперед у консолідації громадянського суспільства в сучасній Україні має стати співпраця партій і громадських організацій, підтримка цих зв'язків і забезпечення результативної співпраці в рамках елементарних процедур. Як вважає А.Кройтор, «під внутрішньопартійною демократією слід розуміти реальну можливість впливу рядових членів партії на процес прийняття партійного рішення, висування кандидатів на виборах, свободу внутрішньопартійної полеміки» [4]. Залучення представників громадськості до відстоювання політичних ідей і переконань, а також пропагування певних цінностей є одним з шляхів політичної реструктуризації громадянського суспільства, його розвитку на тривалу перспективу за умови вступу численних громадських рухів і організацій до лав політичних партій. Питання внутрішньопартійної демократії може отримати дієву альтернативу для розвитку та досягнення позитивних результатів, оскільки члени громадських організацій, отримуючи партійну орієнтацію, набувають досвіду вираження власних політичних уявлень та уподобань, дотримання конкретних політичних позицій. Звідси виникає можливість партійного

структурування не лише з проактивною громадською, але й із суспільством в цілому.

Висновки. Таким чином, внутрішньопартійна демократія у перехідних країнах є результатом складних політико-інституційних взаємодій та наслідком трансформації суспільно-політичних відносин. Після втрати значення класичними партійними ідеологіями фактично зникають з політичної арени масові ідеологічні партії. Відбувається це через фрагментацію соціальної структури та занепад масової класової ідентичності громадян. Набувають значення так звані сезонні партії або партії, створені для вирішення утилітарних завдань певного виборчого циклу. За цих умов внутрішня партійна демократія стає зайвим елементом процедурного зволікання і подовження терміну ухвалення політичних рішень. Водночас в країнах сталої демократії внутрішньопартійні вибори (праймеріз) стають дієвим чинником формування якісного та конкурентного внутрішньопартійного лідерства. Лідери

партій, які пройшли внутрішньопартійний відбір, мають якості, які дозволяють їм мати конкурентну перевагу на загальнонаціональному рівні. Наявність прозорого процесу прийняття внутрішньопартійних рішень і особливо просування внутрішньопартійних лідерів збільшує довіру до політичних сил і виступає чинником формування їх електоральних симпатій, які можуть мати позитивний ефект на виборах. Крім того, збільшується кількість партій, як інституту в цілому, що зміцнює позитивне сприйняття демократії і конструктивних політичних альтернатив у суспільстві в цілому. Таким чином, внутрішньопартійна демократія за сприятливих умов може визначати вектор консолідації суспільства навколо дієвих політичних сил, які зможуть не лише акумулювати електоральні симпатії громадян, але й намагатися забезпечити їхні потреби. Перспективами подальшої розробки теми, порушеної в даній статті, є розвиток впливу соціальних мереж на внутрішньопартійну демократію.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Астахова Т. В. Політичні партії в системі інститутів громадянського суспільства: конституційно-правовий аспект [Текст] / Т. В. Астахова // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – Вип. 64. – С. 128–137.
2. Гладунок І. В. Політичні партії в процесі державного управління: політико-правовий вимір [Текст] / І. В. Гладунок // Університетські наукові записки. – 2007. – № 2. – С. 6–13.
3. Кафарський В. І. Політичні партії та групи тиску: проблеми взаємовідносин та правового регулювання [Текст] / В. І. Кафарський // Університетські наукові записки. – 2006. – № 2. – С. 403–410.
4. Кройтор А. В. Внутрішньопартійна взаємодія через призму теорій політичних еліт [Електронний ресурс] / А. В. Кройтор – Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/282/Kroitor%20Vnutr%20vzaem1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
5. Мануйлов Є. М. Право громадян на свободу об'єднання в політичні партії: філософський аналіз [Текст] / Є. М. Мануйлов, М. В. Толочко // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Сер. : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2013. – № 5. – С. 15–23.
6. Павленко І. А. Інститут внутрішньопартійної демократії як чинник формування ефективної моделі державної влади [Електронний ресурс] / І. Павленко – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/sp/2008_4/3.pdf
7. Рибій О. «Як у нас та як у них?». Внутрішньопартійна Демократія [Електронний ресурс] / О.Рибій – Режим доступу: <https://rada.oporaua.org/analityka/a-ia-k-u-nykh/5136-yak-u-nas-ta-yak-u-nykh-vnutrish-nopartiina-demokratiia>
8. Симонян Ю. Ю. «Піратські партії» – парадоксальне явище? [Текст] / Ю. Ю. Симонян // Митна справа. – 2013. – № 4(2.2). – С. 271–276.
9. Стойко О. Консервативні партії Східної Європи [Текст] / О. Стойко // *Studia politologica Ucraino-Polona*. – 2011. – Вип. 1. – С. 162–166.
10. Узун Д. Д. Методика розрахунку оптимального розміру партії в контексті маркетингового розуміння товару [Текст] / Д. Д. Узун, Ю. О. Узун // *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі*. – 2009. – № 4. – С. 67–75.
11. Шведа Ю. Внутрішньопартійна демократія [Електронний ресурс] / Ю.Шведа – Режим доступу: <http://yuriy-shveda.com.ua/en/communion/partology/566-partydemocracy.html>

Стаття надійшла до редакції 11.08.2016

REFERENCES:

1. Astaxova, T. V. 2012. Politychni partii v systemi instytutiv gromadyans'kogo suspil'stva: konstytucijno-pravovyj aspekt [Political parties in the system of civil society, constitutional and legal aspects]. Aktual'ni problemy derzhavy i prava 64, 128–137 (in Ukrainian).
2. Gladunyak, I. V. 2007. Politychni partii v procesi derzhavnogo upravlinnya: polityko-pravovyj vymir [Political parties in the government: political and legal dimension]. Universytets'ki naukovi zapysky` 2, 6–13 (in Ukrainian).
3. Kafars'kyj, V. I. 2006. Politychni partii ta grupy tysku: problemy vzayemovidnosyn ta pravovogo reguluvannya [Political parties and pressure groups, relationship problems and legal regulation]. Universytets'ki naukovi zapysky` 2, 403–410 (in Ukrainian).

4. Krojtor, A. V., 2015. Vnutrishnopartijna vzayemodiya cherez pryzmu teorij politychnyx elit [Internal party cooperation in the light of theories of political elites]. Access: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/282/Kroitor%20Vnutr%20vzaem1.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (in Ukrainian).
5. Manujlov, Ye. M.; Tolochko, M. V., 2013. Pravo gromadyan na svobodu ob'yednannya v politychni partiyi: filosofskiy analiz [Citizens' right to freedom of association in political parties: the philosophical analysis]. Visnyk Nacional'noyi yurydychnoyi akademiyi Ukrainy imeni Yaroslava Mudrogo. Ser. : Filosofiya, filosofiya prava, politologiya, sociologiya 5, 15–23 (in Ukrainian).
6. Pavlenko, I. A., 2008. Instytut vnutrishnopartijnoyi demokratiyi yak chynnyk formuvannya efektyvnoyi modeli derzhavnoyi vlady [Institute of internal democracy as a factor in the formation of an effective model of government]. Access: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/soc_gum/sp/2008_4/3.pdf (in Ukrainian).
7. Rybij, O., 2015. «Yak u nas ta yak u nyx?». Vnutrishnopartijna Demokratiya [«As we do and how do they?». Internal democracy]. Access: URL <https://rada.oporaua.org/analitika/a-iak-u-nykh/5136-yak-u-nas-ta-yak-u-nykh-vnutrishnopartiina-demokratiia> (in Ukrainian).
8. Symonyan, Yu. Yu., 2013. «Pirats'ki partiyi» – paradoksal'ne yavyshhe? [«Pirate Party» – a paradox?]. Mytna sprava 4(2.2), 271–276 (in Ukrainian).
9. Stojko, O., 2011. Konservatyvni partiyi Sxidnoyi Yevropy [Conservative Party in Eastern Europe]. Studia politologica Ucraino-Polona 1, 162–166 (in Ukrainian).
10. Uzun, D. D., Uzun, Yu. O., 2009. Metody'ka rozrazunku optymal'nogo rozmiru partiyi v konteksti marketyngovogo rozumynnya tovaru [Methods of calculating the optimal lot size in the context of understanding the marketing of goods]. Ekonomika ta upravlinnya pidpr'yemstvamy' masy'nobudivnoyi galuzi 4, 67–75 (in Ukrainian).
11. Shveda, Yu., 2014. Vnutripartijna Demokratiya [Inner party democracy]. Access: <http://yuriy-shveda.com.ua/en/communion/partology/566-partydemocracy.html> (in Ukrainian).

*Тупиця Олег Леонідович – доктор політичних наук, професор
Дніпропетровський національний університет ім. Олесь Гончара
Адреса: 49000, Дніпро, проспект Гагаріна, 72*

*Tupitzya Oleg L. – doctor of political sciences, Full. Prof.
Oles Gonchar Dnipropetrovsk national University
Address: 72, Gagarin Ave., Dnipro, 49000, Ukraine
Email: profkomdnu2008@ukr.net*

*Тупиця Олег Леонідович – доктор политических наук, профессор
Днепропетровский национальный университет им. Олесь Гончара
Адрес: 49000, Днепр, проспект Гагарина, 72*